

Diyarbakır da Bebek besleme Gelenekleri ; Emzirme İle ilgili İnanış ve Uygulamaların Çocuk Sağlığına Etkileri

Nuran Elmacı (Prof Dr)

Dicle Üniversitesi Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim dalı - Diyarbakır

Anne sütü çocuğun büyüme ve gelişmesinde çok önemlidir. Bağlı olarak bebeği anne sütü ile beslemenin çocuk sağlığına etkileri tartışmasız kabul edilmektedir. Ancak bölgemizde özellikle kırsal kesimlerde , ve şehirlerin gelişmemiş yörelerinde bebekler hala geleneksel yöntemlerle büyütülmektedir. Geleneksel yöntemler derken onların tümüyle kötü , zararlı olduğunu söylemek yanlıştır. Dünyanın çeşitli yörelerinde yapılan araştırmalar, geleneksel uygulamaların içerisinde (geleneksel beslenmenin) yararlı , unsurlar taşıdığını göstermektedir Buna karşın bazı uygulamalar sağlık için faydasız , bazıları da zararlıdır.

Bu çalışmanın verileri anne sütü ve emzirme ile ilgili GAP içine alan illerde ve Diyarbakır da yapılmış araştırmaların sonuçlarını kapsamaktadır Yararlanılan araştırmalardan en göze çarpanları birincisi GAP ta sağlık durumunu saptayan halk sağlığı projesi araştırması , İkincisi Diyarbakır' ın 450 evler semtinde bebek beslemesi ile ilgili olarak yapılan araştırmadır. Sütten kesme , sütün yetmediğinde yapılan işlemlere ilgili bilgiler Diyarbakır Bağlar - Kardelen Kadın evine gelen kadınlarla görüşülerek elde edilmiştir.

İlk başta bölgemiz annelerinin anne sütünü değerli bulduklarını ifade etmek gereklidir. Anneler anne sütü için “ besler, büyütür kuvvet verir çocuğu geliştirir” derler, “mama hazırlamaktan kolay , pratik” derler. Büyük çoğunluğu bebekleri hastalıklardan koruduğunu da bilmektedir

Bununla birlikte yine bölgede bu konularda yapılan araştırmalar bebek beslenmesinde geleneksel kalıpların hakim olduğunu göstermektedir. Çünkü 450 evler semtinde yapılan araştırmada annelerin % 88.1 çocuk beslenmesi ile ilgili bilgileri büyüklerinden ve komşularından öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

İlk Emzirme Zamanı.

Sağlıkçılar annelere bebeklerini ilk doğumdan sonra ilk bir saat içinde emzirmelerini önerirler. Ancak GAP bölgesinde birbirinden farklı olan uygulamalara rastlanmaktadır..

Gap illerini içine alan araştırmada 0-59 aylık çocukların, %35,0 inin ilk bir saat içinde emzirilmektedir. %1,9 unun doğumdan sonra hiç emzirilmediği, %31,9 unun 2-24 saat içinde, %31,2 sinin 24 saatten sonra emzirmeye başladığı saptanmıştır. Emzirmeye başlama zamanları kırsal ve kentsel bölgelerde önemli farklılıklar göstermektedir (p=0,82). Çocuk sağlığı açısından oldukça önemli olan ilk bir saat içinde emzirme oranının en yüksek olduğu il Adıyaman'dır

(%68,6). Siirt, Mardin ve Batman illerinde ilk bir saat içinde emzirme oranları %10'un altındadır. Hiç emzirmeyen çocuk oranı Kilis ve Batman illerinde yüksektir (Sırasıyla %10,0 ve %8,8).

Yukarıdaki araştırma sonuçlarında emzirme süreleri saatlerle ifade edildiği halde; görüşmelerimiz sırasında annelerin bu süreyi 'Müslümanlık gereği 3 ezan,5 ezan 3 gün sonra' ezan veya gün gibi zaman birimleriyle tanımladıkları görülmüştür.

İlk Verilen Gıda

Araştırma kapsamına alınan ailelerde 0-59 aylık çocuklara doğumdan sonra ilk verilen gıda incelendiğinde; çocukların %56,4'üne ilk olarak anne sütü, %34,7'sine şekerli su, %9,0'ına diğer gıdaların verildiği görülmektedir (Tablo 4). İlk gıda olarak anne sütü vermenin en yüksek oranda olduğu il Şanlıurfa'dır (%78,2). İlk besin olarak anne sütünü vermenin en düşük olduğu iller ise Şırnak ve Mardin'dir. Şırnak'ta doğan çocukların %23,3'üne Mardinde ise %26,7'sine ilk besin olarak anne sütü verildiği belirtilmiştir. Buna karşın doğumdan sonra ilk gıda olarak bebeğe şekerli su verilme Şırnak'ta %73,3, Mardin'de %64,2 gibi oldukça yüksek orana ulaşmaktadır. (Şahinöz ve ark 2002:889-93)

Yukarıdaki rakamlardan izlenildiği gibi yaygın uygulama bebek ilk doğduğunda kendi sütlerini verme ve şekerli su verme şeklindedir.Şekerli su uygulaması içerisinde şekerli anason , sulandırılmış pekmez de vardır

Bu uygulamanın nedeni çocuğun iğini temizler ağrılarını dindirir, , ve dünyaya gelen çocuğun ağzı tatlı olsun görüşüyle açıklanmaktadır. (Elmacı 1988: 233-46)

Gerek ilk besin olarak anne sütünün verilmemesi , gerek 3 ezan veya iki gün sonra emzirmeye başlanmasının uygulamalarının altında yatan temel görüş **ilk süte yüklenen olumsuz değerdir**. Anneler ilk süte çeşitli lokal değimlerle *pis süt , sarı süt, loğusa sütü, bozuk süt, ağız , fro , herriş* derler. (Ertem 2004).

450 evler semtinde yapılan araştırmada ilk süt doğumdan sonra memede olan hamilelik süresince memelerde biriken 'pis su' olarak görülmektedir.Bu sütün "rengi ve kıvamı koyudur" "İrin gibidir." İnanışlarına göre bebeğe verilecek beyaz süt bazı kadınlarda üç gün sonra gelir.Bazılarında bir gün sonra, bazılarında ise hemen beyaz süt gelir.Bu yüzden anneler sütlerinin gelme durumuna göre bebeklerini üç ezan sonra , 2 gün sonra emzirirler

İlk süt bebeklere verilmemelidir. Bebekleri hasta eder. Eğer bebekler bu sütü emerlerse karınları ağrır kusarlar. Zaten bebeklerde bu sütü almazlar. Bağlı olarak doğumdan sonra bu katı olan süt temiz süt gelinceye kadar meme sıkılarak boşaltılır. . Bu görüş bölgedeki imamlarca da desteklenerek dinsel bir temele oturtulmaktadır. Çünkü imamlarda annelere bu sütün bu sütü zararlı zararlı olduğunu söylemektedirler. (Özelçi 2002: 39)

Ek Olarak Verilen Gıdalar

Araştırma kapsamında konutlarda yaşayan 0-59 aylık çocukların ek gıdaya başlama zamanı ortalaması 6,44+ 4,14 ay olarak bulunmuştur. Ek gıdaya en erken Kilis'te (5,07+2,43 ay) en geç Şanlıurfa'da (8,22+ 5,67 ay) başlanmaktadır.

Genel olarak annelerin çocuklarına ne zaman ek gıdaya başlayacakları hakkında bilgileri yoktur.Çoğu zaman annenin sütü yetmese veya ailenin yediği şeylerden yiyinceye kadar, başka gıda verilmez.

Araştırma kapsamındaki konutlarda yaşayan 0-59 aylık çocuklara ilk verilen ek gıda çeşidi incelendiğinde; en sık verilen ek gıdanın inek sütü olduğu görülmektedir (%28,4). Daha sonra sırayla hazır mama (17,7), çay – bisküvi (%14,5) ve sebze çorbaları (%13,5) gelmektedir. Rakamlardan da anlaşılacağı gibi süt ve yoğurt ek gıda listesi içinde birinci sırayı almaktadır (%41,6). Süt ve süt ürünlerinin, anneler tarafından tercih edilen bir ek gıda olduğunu anlaşılmaktadır. Çocuklara verilen ek gıda olarak kırsal bölgelerde inek sütü ve yoğurt verilirken ,kentsel bölgelerde ise hazır mama verilmesi artmaktadır. Kırsal bölgelerde annelerin değerli kabul ettikleri besin grupları arasında süt ve süt ürünlerinin bulunması olumlu bir davranıştır.

Emzirme Süresi,

Anneler çocuklarını uzun süre emzirirler.Bazılarının iki üç yaşına kadar emzirmeyi sürdürdükleri olur. Literatürde eskilerde erkek çocukların güçlü olması için daha uzun emzirildiğine karşılık bilgiler olmasına karşın,(**Türkdoğan 1972:** 107) şimdilerde cinsler arasında böyle bir ayrım yapılmamaktadır.

Çocuğun memeden kesilmesini belirleyen en önemli etken, annenin hamile kalmasıdır. Hamile kaldığını fark eden anne “sütüm haram oldu” diyerek emzirmeyi durdurur.Çünkü haram süt bebekleri hasta eder. İshal, malnutrisyon gibi çocuk sağlığını tehdit eden hastalıkların nedeni haram süte bağlanmaktadır. Onların inanişına göre, Anne sütü ile beslenen bebek,” hamile annenin karnındaki çocuğun haklarını kullanmaktadır. Oysa “başkasına ait olan şeyleri almak tüketmek dinimizde haramdır”.Bu yüzden bu süte ‘ haram süt ‘denir

Sütün Yetmemesi

Anneler bazı gıdaların sütü bollaştırdığına inanırlar, bağlı olarak bu gıdaları daha çok tüketirler. Çay pekmez reçel ,bal gibi tatlı gıdalarla; süt ve süt ürünleri , sulu yemekler , bulgur pilavı, pirinç ve mercimekli çorbalar bunlar arasında sayılabilir. Bazı annelerin sütlerinin bol olması için büyüsel işlemlere başvurdukları , hacdan gelen beyaz taşları boyunlarına kolye olarak taktıkları saptanmıştır.Sütü bol olan veya sütünün kesilmesinden korkan anneler, nazardan korunmak için nazarlıklar takarlar. Buna karşın bazı annelerin sütleri ya başından olmamakta , veya çok az olmaktadır. Sonuçta çocuk yeterli beslenememektedir. , Anneler çoğunluğu anne sütünün önemini bildiklerinden

, çocuklarına sütleri olmazsa “süt anne “tutacaklarını başka çocuklarını kadınlara emzireceklerini söylemektedir Ancak onlar sütün geçirgen olduğuna inanırlar. Başka bir anlatımla, süttten hastalıklardan öte,iyi –kötü huylar da geçmektedir. Bu bakımdan süt anne aranırken emzirecek annenin ahlaklı, temiz , sağlıklı olduğuna dikkat edilir. Diğer önemli bir husus ise , aynı anneden süt emen çocukların kardeş olacaklarına ilişkin inanıştır. Bağlı olarak süt anne aranırken çocukların ilerde evlenecekleri olasılıkları dikkate alınarak cinsler dengelemesi göz önünde bulundurulur. Diğer bir anlatımla,erkek çocuğuna süt anne arayan bir anne,kız çocuğu olan bir anneyi tercih etmez.Erkek çocuğu varsa emzirtir. İlginç olan bir nokta ise , sütün yetmeyen gelinlerin bebeklerini aynı aylarda doğum yapmış kayınvalidelerine,veya eltilerine emzirtmeleridir.

Sütten Kesme

Anneler çocuklarını ortalama 18 ay emzirirler. Anneler hamile olduklarında, veya artık emzirmenin kesilmesinin zamanı geldiğini düşündüklerinde çocukları süttten keserler. Emzirmenin kesilmesi ile ilgili uygulamalar çeşitlidir. En yaygın uygulama **memeyi pis acı kötü** göstererek çocuğun memeden uzaklaşmasını sağlamaktır. Bu nedenle memeye çeşitli işlemler yapılır. Örneğin, acı biber salçası sürülür, pul biber veya keççap sürülür, bazıları kokusu ve rengi kötü olan sabır taşını eriterek memeye sürerler. Zakkum çiçeği sürenlere de rastlanmaktadır. Bazıları da saçları sakızla meme ucuna yapıştırarak çocuğun memeden korkmasını tiksintmesini sağlarlar.

Diğer bir uygulama, çocuk biberona alıştıırılarak unutturulmaya çalışılır, veya acıkınca farklı besinler verilerek karnı doyurulmağa çalışılır.Karnı doyan bebek meme istemez.

Memeden kesmenin diğer farklı bir yolu ise, anne ve çocuğun birbirinden uzak kalarak memeyi unutması yolunun sağlanmasıdır. Çocuk birkaç gün anne teyze yenge gibi yakın bir akrabaya verilir,veya anne birkaç gün evi terk eder.

Sonuç olarak bölgede ve Diyarbakır ın kırsal ve kentin az gelişmiş kesimlerinde bebek beslenmesinde geleneksel kalıplar sürmektedir. Genel olarak sağlıklı ilgili geleneksel uygulamalar üç başlık incelenebilir,

- 1-Sağlığa zarar veren uygulamalar,
- 2-Sağlığa yararlı uygulamalar,
- 3-Sağlığa ne yararı nede zararı olanlar..

Bu makaledeki bilgiler çerçevesinde annelerin bebeklerini ilk bir saat içinde emzirmemeleri ile kolostrum u pis olarak nitelermeleri bu düşünce temelinde bebeklerine vermemeleri, çocuk sağlığını olumsuz etkileyen uygulamalardır. Ek gıdaya başlama zamanında sorunlar vardır.Buna karşılık annelerin anne sütünü değerli bulmaları; sütünün bol olması için süt artıran bazı yiyecekleri

tüketmeleri, ek gıda olarak kırsal kesimde inek sütü , yoğurt vermeleri olumlu geleneksel davranışlar arasındadır.

Kaynaklar

Türkdogan , O. Doğu Anadolu da Sağlık Hastalık Sistemini Toplumsal Araştırması Erzurum, Atatürk ünivsiteyi yayınları: 161

Özelci, P . Diyarbakır İli 450 Evler Sektinde Bebek Besleme Gelenekleri ve Malnutrisyonla İlgili İnanışlar (Yayınlanmamış Uzmanlık tezi). Diyarbakır: Dicle Üniv

Şahinöz ,S ve ark. GAP Bölgesinde Çocuk Beslenmesine İlişkin Uygulamaların Durumu. 8. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (bildiri Kitabı İçinde) Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi 23-28 Eylül 2002

Elmacı, N. Diyarbakır Gecekondü Ailesinde Çocuk Sağlığı.Diyarbakır:Dicle Üniv . Tıp Fak Derg . 15(3-4)

Ertem ve ark , Diyarbakır da Yaşayan Annelerin Bebek Emzirmesi Konusunda Görüşleri: Bir Odak Grup Görüşmesi Çalışması .9. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (Poster bildiri) Ankara: Hacettepe Üniversitesi 3-6 Kasım 2004